

УДК 73.03(477)“20/21”М. Малишко
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-13>

Юрій ГОРПИНІЧ,
orcid.org/0000-0003-1039-6427
аспірант кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна) yurii.horpynych@naoma.edu.ua

СКУЛЬПТУРА МИКОЛИ МАЛИШКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто скульптурну творчість Миколи Малишка кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. у контексті українського мистецтва і загальних культурно-мистецьких процесів зазначеного періоду. Охарактеризовано авторський стиль, основну тематику і джерела натхнення. З 1990-х рр. М. Малишко надає перевагу образу людини, яку він втілює у монументальних формах дерев'яної пластики («Ступ», 1993; «На белебні», 1994; «Акторка», 1995 та ін.). Грубо вирубані сокирою деталі утворюють достатньо прості і лаконічні геометричні форми. Ця оригінальна техніка просторового асамбляжу сприяє втіленню складних архетипних образів. У другій половині 1990-х рр. художник розробляє композиції у дерев'яному рельєфі. Він відмовляється від техніки різьблення, оскільки розглядає рельєф як своєрідний розвиток малярства, де прості прямокутні модулі є заміною мазків фарби, а композиції є зменшеною моделлю тривимірного світу («Мазки-1»).

Окрім авторської дерев'яної пластики М. Малишко упродовж кінця 1980–1990-х рр. на честь поваги і пам'яті до духовно близьких людей робить меморіальні кам'яні хрести видатних українських дисидентів, інтелектуалів і митців І. Гончара, І. Світличного, В. Стуса, О. Тихого та ін. Трохи пізніше (2004) у співстворстві з Н. Біликом для меморіалу Сандармох у Карелії на колишньому розстрільному полігоні виконано гранітний Козацький хрест Убієнним синам України.

На початку нового тисячоліття у зв'язку з участю у Національному форумі гончарства Опішине–2000 він опанує новий для себе скульптурний матеріал – глину (монументальна абстрактна композиція «Без назви» і паркова скульптура «Зіниця»). Згодом, експериментуючи з формами і пластичними якостями глини і шамоту, М. Малишко буде розробляти камерні образи, додаючи до них подекуди кольорові акценти темперою: «Муза», «Силует», «Велич», «Всесвіт», «Вихор», «Високе», «Поклони», «Сон. Ліс» та ін. (2013).

Упродовж 2000-х рр. у дерев'яній тривимірній пластичній частіше використовується кольорове тонування, форми та образи набувають більшої монументальності й виразності. Як і раніше його приваблює народне українське мистецтво, творча спадщина доби Трипілля і бронзи, скіфів і половців. Розвиваючи гуманістичні ідеї попередніх років, він досліджує мистецтво кубізму, конструктивізму, абстракціонізму, бойчукізму. Також митець надихається творчістю О. Архипенка та А. Джакометті, але на перше місце виходить захоплення дерев'яною скульптурою Африки, що сприяє лаконічному формотворенню, фігуративному символізму та експресивному абстракціонізму («Поет на горі», 2001; «Сон художника», «На дибах», 2009; «Молитва», «Всесвіт», 2013; серія «Постаті», «Читач», «Кучері», 2014; «Трон сьогодні», 2015; «Світло», 2018 тощо. М. Малишко використовує новітні мистецькі форми, досягаючи сміливих концептуальних вирішень (наприклад, віртуальна скульптура «Промені», Київ, бульвар Шевченка, 2019). Власний досвід, докладний аналіз мистецьких, архітектурних, історичних джерел надихнули митця на створення цієї та іншої авторської тривимірної дерев'яної пластики, яка стала однією з найвагоміших сторінок в історії сучасного української скульптури. Вона з успіхом експонується на численних українських і міжнародних виставках і проєктах, є окрасою музейних і приватних колекцій. Це підсумок тривалих і ретельних творчих пошуків, особистих переживань М. Малишка, який живе за часів соціальних потрясінь.

Ключові слова: українське образотворче мистецтво, синтез, образ, символ, скульптура, Микола Малишко.

Yurii HORPYNYCH,
orcid.org/0000-0003-1039-6427
PhD student at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) yurii.horpynych@naoma.edu.ua

MYKOLA MALYSHKO'S SCULPTURAL CREATION IN THE CONTEXT OF THE LATE XX – EARLY XXI CENTURIES UKRAINIAN ART DEVELOPMENT

This article examines the sculptural work of Mykola Malyshko on the edge of 20th century end and the 21st century first decades in the context of that period Ukrainian art and general cultural and artistic processes. Characterized are the author's style, main theme and inspiration sources. Since the 1990ths, M. Malyshko gives preference to the image of

a person, embodied in monumental forms of wood sculpture ("Step", 1993; "On a spire", 1994; "Actress", 1995, etc.). Roughly cut with an ax, the sculpture parts do form fairly simple and laconic geometric shapes. This original technique of spatial assemblage contributes to the embodiment of complex archetypal images. In the second half of the 1990ths, the artist developed compositions in wooden relief. Here he abandons the carving technique, as he considers the relief as a kind of painting development, where simple rectangular modules do substitute strokes of paint, and the compositions represent a reduced model of the three-dimensional world ("Strokes-1").

Additionally to author's wooden sculptures, M. Malysenko in the late 1980ths–1990ths in honor of spiritually close people respect and memory such as prominent Ukrainian dissidents, intellectuals and artists I. Honchar, I. Svitlychny, V. Stus, O. Tyho, and others made memorial stone crosses. A little later (2004), in co-authorship with N. Bilyk, a granite Cossack cross to the Slain Sons of Ukraine was made for the Sandarmok Memorial in Karelia on the former firing range.

At the new millennium beginning, engaged to the participation in Opishne–2000 National Pottery Forum, he mastered a new sculptural material, clay (the monumental abstract composition "Untitled" and the park sculpture "Eye pupil"). Subsequently, experimenting with the forms and plastic characteristics of clay and fireclay, M. Malysenko develops chamber images, sometimes adding to them colored accents with tempera: "Muse", "Silhouette", "Majesty", "Universe", "Whirlwind", "The High", "Bows", "Dream. Forest" and others. (2013).

During the 2000ths, he uses more often color tinting in wooden three-dimensional plastic, so shapes and images become more monumental and expressive. As before, the artist is attracted by the Ukrainian folk art, the creative heritage of such epochs as Trypillia and bronze ages, Scythians and Polovtsians creativity. Developing the previous years' humanistic ideas, he explores the art of cubism, constructivism, abstractionism, boychukism. The artist is also inspired by the creation of O. Arkhyenko and A. Giacometti, but the first place is steadily held by his admiration for the wooden sculpture of Africa, which contributes to laconic form creation, figurative symbolism and expressive abstractionism ("Poet on the Mountain", 2001; "The Artist's Dream", "Opposed", 2009; "Prayer", "Universe", 2013; the series "Figures", "Reader", "Curls", 2014; "Today's Throne", 2015; "Light", 2018, etc.) M. Malysenko uses the latest artistic forms, achieving bold conceptual solutions (for example, the virtual sculpture "Rays", Kyiv, Shevchenko Boulevard, 2019). The own experience, a detailed analysis of artistic, architectural, historical sources inspired the artist to create this and other author's three-dimensional wooden sculptures, that became one of the most important pages in the history of modern Ukrainian sculpture that has been successfully exhibited at numerous Ukrainian and international exhibitions and projects, being an adornment of museum and private collections. It is the result of long and thorough creative searches, personal experiences of M. Malysenko, this artist living in times of social turmoil.

Key words: *Ukrainian fine art, synthesis, image, symbol, graphic arts, ex libris, Mykola Malysenko.*

Постановка проблеми. Микола Малишко (1938 р. н.) – один із провідних сучасних художників України, який працює у різних видах і жанрах мистецтв, завжди відкритий для експериментів з матеріалами, техніками, формами і образами. Перші скульптурні твори виникли ще на початку далеких 1960-х рр. (Горпинич, 2021). Згодом у його творчому доробку будуть всілякі за призначенням і образотворенням камерні і монументальні статуї та рельєфи, частина яких досі прикрашає інтер'єри та екстер'єри громадських будівель в Україні. Сам М. Малишко доволі скептично ставиться до свого скульптурного надбання і характеризує себе передусім як маляра. Однак його тривимірна, різнопланова авторська скульптура за визнанням мистецтвознавців і кураторів належить до кращих надбань сучасності.

Аналіз досліджень. Попри тривалий творчий шлях М. Малишко залишається все ще малодослідженим митцем. Упродовж 1990–2000-х рр. майже щороку відбуваються його виставки, у тому числі персональні, які найчастіше і приваблюють увагу. Джерелознавчий характер мають інтерв'ю художника, одне з яких записала О. Маричевська (2011) під назвою «Пра-пра-правісь Миколи Малишка». Того ж 2011 р. з нагоди відкриття персональної виставки «Сила людського духу» в Музеї сучас-

ного мистецтва України опубліковано каталог творів М. Малишка з вступними статтями Т. Журунної і О. Ременяки, в яких висвітлено основні віхи у його житті і творчості, названо митців, які вплинули на його манеру. Окрім того, О. Ременяка стисло проаналізувала скульптуру М. Малишка, провела паралелі з японською дерев'яною скульптурою і припустила, що його твори несуть у собі зерно праслов'янської дохристиянської культури і сакральну орнаментику (Сила, 2011).

2011 р. опубліковано маленький каталог персональної виставки «Сцена I. Сцена II» у Дніпропетровську, де у вступній статті О. Єгорушкіна стисло охарактеризувала ретроспективу творчої і виставкової діяльності художника у першому десятилітті ХХІ ст., джерела впливу на його мистецтво (Сцена I, 2011). Публіцистична стаття І. Коваленка «Наша Африка» розповідає про іншу виставку М. Малишка, що проходила в арт-центрі Павла Гудімова «Я Галерея» у тому ж Дніпропетровську. Автор проводить також паралелі між середньовічною японською скульптурою і творами українського митця, африканською традиційною та народною українською скульптурою. Він звертає увагу читача на те, що скульптурний доробок М. Малишка однаково зрозумілий глядачу по всьому світові (Коваленко, 2011).

2018 р. видавництвом «Артбук» видано книгу «Микола Малишко. Лінія», над якою працювали не тільки К. Носко, П. Гудімов, Ю. Горпинич, О. Єгорушкіна, А. Орищенко, але й сам художник М. Малишко і його дружина Н. Денисова. Це перше видання, де поєднано як текстову лінію: інтерв'ю, коментарі мистецтвознавців, біографічний тайм-лайн, так і візуальну – численні фото скульптурних, живописних і графічних творів, ескізів, експозицій виставок, у тому числі з сімейного архіву (Малишко, 2018).

Творчість М. Малишка періодично згадується в узагальнюючих працях з історії мистецтва скульптури кінця ХХ – початку ХХІ ст., у тому числі монографічних (Протас, 2006: 182, 201, 210; Чегусова, 2015: 80–81; Голубець, 2019: 7; 2020; Міронова, 2021: 146, рис. 4; Сахарук, 2021: 213), а також у контексті огляду виставкових проєктів в Україні (Зіненко, 2012: 287; Юр, 2013: 186; Гончар, 2014: 253; Домашук, 2017: 301; Чепелик, 2017: 297). Отже актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовних праць, присвячених як творчості М. Малишка загалом, так і його скульптурному доробку.

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів скульптурної творчості М. Малишка упродовж 1990–2020-х рр.

Виклад основного матеріалу. За радянських часів М. Малишко, будучи нонконформістом, не мав можливості експонувати свої твори на виставках. Єдиним способом представити нові скульптурні роботи, а також живописні чи графічні були так звані «квартирники» – одноденні покази, які з початку 1970-х рр. проходили упродовж одного дня у квартирі як самого художника, так і митців його кола – Б. Плаксія, І. Марчука, Ф. Тетянича та інших. Ці короткочасні «експозиції» супроводжувались обговоренням у дуже вузькому колі знайомих (Вишеславський, 2006: 190). Упродовж 1970–1980-х рр. М. Малишко періодично отримував замовлення не тільки як живописець, але й як скульптор. Серед найвідоміших монументально-декоративних творів цих десятиліть: барельєф «Розквіт» у внутрішньому дворі готелю «Київ» (1973, Київ), рельєф «Солом'яний бичок» у дитячій бібліотеці (1973, Хмельницький), рельєф «Підкорення простору» на головному фасаді сучасного факультету радіофізики і комп'ютерних систем КНУ імені Тараса Шевченка (1978–1982, Київ) та інші (Горпинич, Русяєва, 2023: 99–103, рис. 3–6).

Цей тривалий період дав своєрідне підґрунтя для наступного етапу у творчості М. Малишка, який розпочався зі здобуттям Україною незалеж-

ності і триває досі. Під час роботи над тими чи іншими творами, він постійно вивчав якості таких матеріалів як алюміній, залізо, латунь, мідь, цинк, різні породи дерева і каменю, удосконалював техніки їх обробки, міксував скульптуру з живописом, інкрустацією смальтою і т. ін. (Бесіда, 2021: 1). Одночасно на формування М. Малишка-скульптора великий вплив має вивчення творчості таких митців як О. Архипенко, К. Бранкузі, А. Джакометті та інших авангардистів. Він жваво цікавиться тим, що відбувається у мистецькому світі, у тому числі за «залізною завісою», передплачуючи велику кількість німецьких, угорських, польських, болгарських і румунських мистецьких періодичних видань, на сторінки яких періодично потрапляли й сучасні західні твори (Свобода, 2012–2013: 25, 29). Знання з історії рідного мистецтва і архітектури, особливо давнього, середньовічного, доби козацького бароко і бойчукістів також накладають відбиток на стилістику і образотворення його скульптур як цього раннього, так і подальшого періоду.

Участь у перших групових виставках, яка дає можливість експонування творів для широкого глядача, починається в 1987 р. і пов'язана з творчим об'єднанням київських-монументалістів «Погляд». Падіння «залізної завіси» і здобуття незалежності Україною також сприяли інтенсивній виставковій діяльності М. Малишка. 1992 р. у Національному музеї Львова влаштовано першу персональну виставку «незалежних» творів. З того часу його роботи постійно експонуються як у Києві й різних містах України, так і за кордоном – у Швейцарії, Австрії, Німеччині, Угорщині, Франції тощо (Чегусова, 2015: 80–81). Показовою для тематичного спрямування творчості М. Малишка як 1990-х, так і наступних 2000-х рр. є виставка «Дух, тіло, розум» у Львівській галереї «Гердан» (1997). Групі художників: Л. Медвідю, М. Малишку, І. Подольчаку, Є. Лещенку, Є. Равському і В. Костирці запропонували за допомогою виражальних засобів образотворчого мистецтва «визначити роль, місце та призначення людини – індивіда й людства у Всесвіті» (Домашук, 2017: 301). Але найбільшою репрезентацією скульптурної творчості М. Малишка у 1990-х рр. стала виставка «Ступ» у галереї Національного університету «Києво-Могилянська академія» (1995) (Біографія, 2018: 214).

На думку О. Голубця, цей перехід до тривимірної пластики у творчості М. Малишка та деяких інших скульпторів на початку 1990-х рр. став цілком органічною складовою їх творчого процесу, певною закономірністю послідовного розви-

тку авторських ідей. Постаць М. Малишка на тлі постмодерністичної та гіперреалістичної скульптури останнього десятиліття ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. є відверто контroversійною, з огляду на грубо вирубані сокирою деталі його дерев'яних скульптур, які утворюють «техніку своєрідного просторового асамбляжу» (Голубець, 2019: 7).

Дійсно, починаючи з 1990-х рр. митець майже повністю відмовляється від металу і каменю як скульптурних матеріалів, з якими він до того багато працював здебільшого у техниках карбування, виколотки і вирубування. Відтепер його приваблюють грубі колоди дерева, які він рубає сокирою. Як матеріал, так і інструмент для роботи дають можливість конструювати тривимірні скульптурні форми великими площинами, скріплюючи їх навмисно акцептованими довгими і міцними тиблями (дерев'яними цвяхами). М. Малишко надає перевагу монументальним формам, зосереджуючи увагу на антропоморфних образах. Лінія, пляма і штрих, як головні засоби художньої виразності стають у нагоді не тільки на першому етапі створення численних ескізів майбутніх творів, але є основою певної «графічності» в його скульптурному доробку («Ступ», 1993; «На белебні», 1994; «Акторка», 1995 та ін.).

У творах майстра можна побачити і силует бані дерев'яної української церкви, і обриси кам'яної статуї на кургані в степу. Все це добре знайоме кожному українцю з дитинства. Мабуть, ця ідентифікація образів й робить «Ступ» таким впізнаваним, рідним. У «Ступі» митець використовує прості геометричні фігури (трикутник і ромб), що окреслені гілками-лініями, які різко прискорюють рух самої постаті. Тема постійного, невпинного руху, самовдосконалення людини чітко простежується у цій скульптурі. Цим символічним прийомом автор висловлює думку про еволюцію людини. Народившись і зростаючи вона здобуває життєвий досвід, знання і навички, вміння, пізнає світ і має можливість пізнати себе. Кожен щабель, досягнення стає дерев'яним тиблем на хитросплетінні життєвих шляхів-ліній.

До того ж дерев'яні цвяхи-тиблі створюють ефект декоративності. Подібні технологічні прийоми використовували народні майстри при будівництві храмів і житлових споруд (Маричевська, 2011: 54–56). М. Малишко – виходець з села, який з дитинства майструє з дерева, тому немає нічого дивного, що саме такі прийоми присутні і в його творчих роботах.

Потенційні рухи тривимірної скульптури символізують і рух самого автора, його розвиток, усвідомлення чогось нового, значущого і цін-

ного. Маленькими кроками, переборюючи життєві обставини людина йде вперед. Надихаючись скульптурною творчістю А. Джакометті автор переосмислює досвід своїх «Постатей» роблячи «Ступ» більш персоналізованим та ліричним.

Скульптура надзвичайно відкрита та взаємодіє з навколишнім середовищем і глядачем. Фактура дерева, тріщини на його поверхні, форми окремих деталей створюють гру тіней і світла, що роблять цей образ неймовірно загадковим.

Одна з перших монументальних скульптурних робіт М. Малишка під назвою «На белебні» (1994) вирізняється відвертістю та експресивністю. Конструкція вражає своїми розмірами (висота 4 м) і граційністю водночас. Подіум на якому розміщено постаць різко контрастує з нею як за виконанням так і за пропорціями підсилюючи цим візуальний ефект сприйняття. Виконаний з необроблених гілок тонованих чорною фарбою він виглядає дуже крихким і невагомим. Завдяки цьому складається враження, що жіноча фігура левітує у просторі. Природність матеріалу, з якого виготовлено п'єдестал, безпосередність і «справжність» його природних форм надає скульптурі сюжетності. «На белебні» – це захоплива історія сильної жінки, українки, закоханої в простори рідного краю. Її постаць, як і кожен твір митця просякнутий символікою. Саме слово «белебень» – край чогось, гора, високе відкрите місце, спонукає до роздумів. Все життя це підйоми і падіння. Нікому не відомо наскільки болючим може бути падіння з вершини. Мало хто з гідністю може витримати такі випробування. Всі ці людські переживання надзвичайно важливі для скульптора. Його захоплює сила людського духу, що проявляється лише стикнувшись з складнощами на життєвому шляху.

Зі створенням «На белебні» М. Малишко виходить на новий рівень мислення у своїх пошуках прийомів образотворчості. Починає втілювати в життя нові монументальні задуми та образи, сміливо рухається вперед, відкидаючи сумніви. Здобувши досвід роботи з монументальною скульптурою, він ніби сам піднімається на гору, беручи нову висоту, задаючи самому собі темп і вектор руху, що в подальшому виведе його творчість на нові рівні розуміння і сприйняття скульптурного об'єму. Цей твір став етапним у його творчості.

Характерні риси модерністського символізму з елементами прадавніх культур простежуються в скульптурі під назвою «Акторка» (1995). У ній поєднано контрастність об'ємів, вага і легкість, статика і рух. У ній помітний вплив творчості О. Архипенка. Потужність образу врівноважено динамічним, спіралеподібним рухом «Акторки».

Кожен дотик різцем вивірено з математичною точністю, а попередній досвід роботи з кольором в скульптурі створив неймовірне поєднання форми та фактури.

Гра світла на гранях її фігури підкреслює граційність її рухів. Роки навчання творчому ремеслу вкладені в цей виступ на сцені. Тут і зараз вона демонструє всю ту силу, що її вона накопичувала заради єдиного моменту. Тут і зараз вона зачаровує свого глядача неймовірною вишуканістю рухів, неймовірною вірою в себе та свою професію, своє покликання. Всі переживання, підйоми та падіння, радість та розчарування вели «Акторку» до цього моменту. Момент істини – тут і зараз. У цій скульптурі М. Малишко звертається до теми захоплення людиною творчою працею.

В абстрактних, динамічних і гармонійних композиціях серії дереворізів «Без назви» (1995) митець змальовує безмежні лани рідного краю. Наступний 1996 р. також ознаменовано розробкою композицій у дерев'яному рельєфі, в якому М. Малишко вбачає своєрідний поглиблений розвиток малярства, де в якості живописного мазка він використовує прості прямокутні модулі («Мазки-1»). Кожен із них має різні розміри, а подекуди і форму, свою особливу мітку – мазок, що перетворюється на неповторну деталь твору. Цей рельєф своєрідна зменшена модель тривимірного світу, в якому дерев'яний брусок – це людина, мазок-тигель – світогляд, характер, переконання і досвід.

Мистецьке коло знає М. Малишка також як автора меморіальних кам'яних хрестів на могилах українських дисидентів, інтелектуалів, художників. Велика їх кількість створена митцем наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. Вони стали певною традицією поваги і пам'яті до духовно близьких людей. Перші з них встановлено ще за радянських часів і створено у співпраці з однодумцями і друзями: молодшим братом П. Малишком, О. Мельником, І. Бондарем, В. Химовичем, О. Фісуном. Так, 1986 р. на Байковому цвинтарі у Києві встановлено три однотипових хрести з пісковика над могилами похованих поруч В. Стуса, Ю. Литвина і О. Тихого. 1990 р. М. Малишко створює за ескізами свого давнього друга І.-В. Задорожного пам'ятний хрест, який встановлює на його могилі у Ржищеві (Біографія, 2018: 211). Надгробок І. Світличного на Байковому цвинтарі прикрашено витонченим українським рослинним візерунком (1993). Декор хрестів найчастіше відповідає особистості людини, яка похована під ним. Так, для хреста над могилою В. Китасого на Байковому цвинтарі М. Малишко обирає

сюжет з українських народних мальованих картин «Козак-Мамай» (2001), оскільки він якнайкраще характеризував закоханість у гру на бандурі цього відомого американського науковця, дипломата, музиканта і громадсько-культурного діяча українського походження. 2004 р. за ініціативи І. Драча, Є. Сверстюка і В. Овсієнка було оголошено конкурс на проект гранітного Козацького хреста Убієнним синам України. Перше місце здобув М. Малишко, який у співавторстві з Н. Біликом виконав величний кам'яний хрест, встановлений на меморіалі Сандармох у Карелії на колишньому розстрільному полігоні, на місці виконання смертних вироків жертвам більшовицького терору (Біографія, 2018: 216).

На грані двох тисячоліть М. Малишко вперше бере участь у гончарному симпозиумі, де випробував себе у новому пластичному матеріалі – глині. На той час симпозиуми керамістів в Україні – це достатньо помітне явище, витoki якого започатковано в Опішні Олесем Пошивайло наприкінці 1980-х рр. Новий етап цього руху пов'язано з 1997 р., коли в Опішні відбувся Перший всеукраїнський симпозиум монументальної керамічної скульптури «Поезія гончарства на майданах і в парках України». Головна новація цього симпозиуму – участь професійних художників і започаткування Національної галереї керамічної скульптури в Опішні. 2000-й рік ознаменовано проведенням Першого національного симпозиуму гончарства «Опішне-2000», на якому всім учасникам було запропоновано виготовити керамічну монументальну скульптуру і значних розмірів, іменне авторське панно 50 × 50 см. У цьому симпозиумі взяли участь також професійні художники, серед яких не тільки М. Малишко, але й О. Бабак, О. Безпалків та інші (Зіненко, 2012: 286–287; Гончар, 2014: 249).

М. Малишко, згадуючи свою участь у керамічному симпозиумі, підкреслює творчу атмосферу художнього змагання, для якого він створив два монументальних об'єкти: композицію без назви, що складається з площинної і сферичної фігур, і паркову скульптуру «Зіниця», які зберігаються в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному. Перед тим як втілити свій задум у матеріалі, скульптор зробив велику кількість рисунків. Серед них і такі, де мова йде про інтуїтивне рисування, яке згодом аналізується і обираються найкращі ідеї. Так виникла куля на вершині штучного земляного пагорбу, яка в Опішні перетворилася на своєрідне «Всевидюще око» або «Зіницю», що виринає з насипу схожого на прадавній курган, яких так багато на Полтавщині.

Початок ХХІ ст. – це новий етап розвитку дерев'яної скульптури. Роботи М. Малишка набувають більшої монументальності й виразності, він частіше використовує кольорове тонування. Розвиваючи гуманістичні ідеї попереднього етапу, захоплення мистецтвом модернізму, художник частіше звертається до вивчення доробку українських народних майстрів, творчого спадку трипільців, скіфів, половців. Однак особливе значення має захоплення дерев'яною скульптурою Африки, яка сприяла лаконічнішому формотворенню на цьому етапі його творчості (Малишко, 2018: 95).

Детальний аналіз історичних, мистецьких і архітектурних джерел у поєднанні з власним досвідом, використання технік і засобів дерев'яної скульптури і зодчества надихнули М. Малишка на створення таких композицій як: «Пра-пра-правісь» (2001); «На дибах», «Сон художника» (2009), «Молитва», «Всесвіт» (2013); «Читач», «Кучері», серія «Постаті» (2014); «Акація» (2015); «Світло» (2018) та інші.

Яскравим прикладом монументальної скульптури М. Малишка є скульптура «На цямрині» (2001). Понад чотири метри заввишки вона зачаровує спонтанністю малюнку композиції і силою взаємодії з навколишнім простором. Є в ній щось від палеонтології, оскільки її обриси і конструкція нагадують кістяк доісторичного динозавра чи іншої велетенської тварини. Пожовклі ребра-гілки та тині, що накладаються на площини створюють неймовірно експресивні та динамічні хитросплетіння ліній.

Проте опанувавши внутрішнє захоплення деталями починаємо бачити цілісну картину композиції. В її основі жіночий образ, дівчина біля криниці. «На цямрині» сповнена глибинних змістів і символів. З давніх-давен у різних культурах світу жінка являла собою берегиню роду, вона символізувала Божественну силу – силу творення. Дівчина стоїть біля криниці, дивиться в зачаровуючу глибину. Одяг на ній розтріпує сильний вітер страхів і думок про незвідане. Величезна жага пізнання світу, пізнання себе роблять «На цямрині» неймовірно магнетичною. Кожен рух, лінія, нахил деталей скульптури наповнюють образ життям, дають можливість зрозуміти всю його красу.

Того ж 2001 р. скульптор створює «Пра-пра-правісь» (2001), удосконалена і складніша конструкція якої стає втіленням глибокого аналізу історичних й архітектурних джерел у поєднанні з власним досвідом у роботі над дерев'яною скульптурою і використанням технологій українського дерев'яного будівництва.

«Пра-пра-правісь» – це силует людини з товстих дерев'яних брусів, що скріплені поміж собою тиблями. Монументальна скульптура за силуетом чимось нагадує добре знайомі кожному українцю обриси дерев'яної дзвіниці. Та й сама скульптура виконана з використанням тих самих технологій, що їх мали на озброєнні майстри української народної архітектури. На зрізах брусів – червоний колір, що символізує життя і одночасно кров. Таке поєднання контрастних кольорових плям і необробленої «чистої» фактури деревини створює візуальний ефект динамічного руху монументального об'єкта. Сприяють цьому ефекту й перетини між брусами, кути яких не є однаковими. Об'єми є простими, та в цьому і є їх краса. Скульптура виглядає надзвичайно гармонійно як в інтер'єрі, так і у відкритому просторі.

Могутньою вертикальною лінією проходить крізь всю статую вісь. Вона є символом того стрижня, що надає людині сил і віри в себе, в те що вона робить для людей. Це хребет – міцна опора самоідентифікації, знань, традицій, культурних особливостей нашого народу... Горда постава скульптури надихає своєю величчю, сприяє розумінню життєствердної позиції автора. Вона крокує в майбутнє з гордо піднятою головою. Вона знає, що боротиметься до останнього, з гідністю приймаючи всі випробування на своєму шляху.

Багаторічний досвід творчих пошуків у різних напрямках мистецтв: графіки, малярства, скульптури, експерименти з різними матеріалами та формами сприяли виникненню скульптури під назвою «На дибах» (2009). Скульптура зачаровує своєю гармонійною композицією, ритмікою та колористикою. Неймовірна точність ліній виразність об'ємів повинні продемонструвати всі уміння людини, що ходить на дибах. Акробат вкладає роки тренувань, напруження тіла і концентрацію розуму в створення граційного і захоплюючого видовища. Це його уміння викликає повагу й захоплення. Тут і зараз він центр уваги і всесвіту. Безкомпромісний і цілеспрямований він змалку тренується заради єдиної цілі – стати кращим. Кожна його перемога – це перемога в першу чергу над собою.

Не менш виразним і потужним образом наділено скульптуру «Сон художника» (2009), в основі сюжету якої покладено розповідь І.-В. Задорожного про 1930-ті рр, коли він, будучи хлопчиком, ночував на вулиці, притулившись до напівколоні будинку. Мінімалізм і простота виконання скульптури приховують від глядача глибокий ліризм і напругу внутрішнього світу маленького героя. У своїх снах, як в картинах юний художник знахо-

дить відраду й відпочинок від суворої реальності буденного життя. «Сон художника» є пам'ятником всім митцям світу. Він виражає муки творчості, запитання і пошуки відповідей на них.

Мінімалізм цього образу, доповнений фактурою деревини, сприяє чистоті сприйняття твору мистецтва. Тут вже прослідковується «фірмовий знак» М. Малишка – рубаний дотик сокири, що створює неповторний рельєф кожної з деталей і площин його робіт. У подальшому він широко застосовуватиме його в своїх скульптурах.

Хоча сюжет цієї скульптури нав'язно розповіддю І.-В. Задорожного, проте в образі хлопчика бачимо й самого М. Малишка. У кожному помаху сокири – роки досліджень і практики. Скульптор щоразу сумнівається чи зміг він відкритись у своєму «дітищі», чи стане твір зрозумілим, чи зачепить струни душі глядача? М. Малишко надзвичайно тішиться коли його скульптура резонує в душах аудиторії. Щораз засинаючи він сподівається побачити там за гранню все нові й нові образи, що надихатимуть його на творчому шляху. Лише вони спонукають кожного митця прокидатись і творити сни у реальності.

У другому десятилітті ХХІ ст. М. Малишко інтенсивно працює над новими роботами, приймає участь у спільних виставкових проєктах і репрезентує розмаїті грані власної творчості на численних персональних, передовсім в арт-центрах Павла Гудімова «Я Галерея». Цілком закономірною стала участь у Першій Міжнародній бієнале сучасного мистецтва «Arsenale 2012», на якій він разом з А. Сагайдаковським розділив головну Премію в номінації «Відкриття Arsenale 2012». Того ж 2012 р. у рамках Великого скульптурного салону в мистецькому Арсеналі експонувався ще один спецпроєкт «Ти тут тепер», який став дуже цікавою спробою динамічної інсталяції, де виражені у пластиці ідеї, доповнено побутовими речами, що створює жанрові сценки (Малишко, 2018: 119; Біографія, 2018: 220). Для цього проєкту митець обрав дев'ять антропоморфних постатей. Це як достатньо старі скульптури середини 1990-х рр. (наприклад «Акторка», «Сон», «Білі ніжки»), так і створені у ХХІ ст. («Художник», «У собі», «Сидяча постать»). На думку М. Юр, відтворюючи внутрішній духовний світ людини «через взаємне ототожнення з матеріалом, митець у моделюванні конструкцій застосував досить прості, оброблені сокирою дерев'яні форми, таким чином узагальнюючи, уніфікуючи образ й водночас спонукаючи глядача заглибитися у власні світовідчуття і вступити у діалог... найбільш показовим є те, що для виразу ідеї інсталя-

ції використовуються розмаїття матеріалу та різні за функціональними ознаками речі, завдяки яким побудова об'єкту відбувається на основі транзитивності, переходу однієї якості матеріалів і предметів у іншу, обумовлену концепцією проєкту» (Юр, 2013: 186).

У ці роки, експериментуючи з образами і пластичними якостями дерева, митець знову повернувся до глини і шамоту. Невеликі за розмірами фігури людей є керамічними ескізами до дерев'яних скульптур митця. Виконані упродовж 2013–2014 рр. вони утворили цілу серію постатей («Велич», «Високе», «Вихор», «Всесвіт», «Літо», «Молитва», «Можливо, це муза», «Муза», «Поклони», «Силует», «Сон. Ліс» та ін.), які дають можливість зазирнути у творчу «кухню» художника, де не тільки в графічних ескізах, але й в глині народжуються монументальні образи його пізніших відомих творів. Подібно до вирубаних сокирою дерев'яних тривимірних скульптур, художник і в глині мислить широкими площинами. Лінія і штрих також мають значення, оскільки можуть бути нанесеними на невипалений матеріал за допомогою стека і перетворити візерунок на своєрідну каліграфічну в'язь, подекуди підкреслену кольоровими акцентами темпер. Ці твори стали основним ядром експозиції другого персонального проєкту М. Малишка «Глина» у дніпропетровському арт-центрі Павла Гудімова «Я Галерея» восени 2015 р.

2019 р. у Києві пройшов мистецький та освітній «VR FORUM & ART FESTIVAL», у рамках якого відбулося вивчення розвитку взаємодії мистецтва і нових технологій. Було запропоновано нові експериментальні рішення розташування у віртуальних публічних просторах Києва і Харкова за допомогою технології доповненої реальності арт-об'єктів українських митців. У цьому захопливому проєкті взяв участь і М. Малишко, який «розмістив» на розі вулиці Володимирської і проспекту Тараса Шевченка віртуальну скульптурну композицію «Промені» – монументальну фігуру дерево-людини, яка радіє вранішньому сонцю (Миронова, 2021: 146, рис. 4).

Висновки. Надзвичайно прості й мінімалістичні скульптури – результат довгих і ретельних творчих пошуків, особистих переживань М. Малишка, що живе за часів змін і різноманітних соціальних потрясінь. Його приваблює тема вільної особистості, свободи від умовностей і людських штампів-переконань. Відкритий новим формам мистецтва, художник постійно знаходиться у творчому пошуку, надихаючись багатим спадком не тільки українського й західного дав-

нього і сучасного мистецтва, але й африканського і східного. Основним матеріалом цього періоду (1990–2020) стає дерево. Хоча періодично митець звертається і до більш звичного для нього за раннім періодом творчості каменя (пісковик, граніт), або експериментує з глиною, а також новими технологіями.

Надзвичайна емоційність, лаконічність, глибока заглибленість у себе зробили скульптуру М. Малишка загально визнаною і бажаною для експонування багатьма мистецькими інституціями як в Україні, так і за її межами. Творчий доробок автора став необхідним матеріалом для багатьох кураторів, що підтверджується значною кількістю групових і персональних проєктів, виставок. Тема людського існування, життя як об'єкту дослідження червоною ниткою пронизує

творчість митця. Його скульптурні твори у більшості випадків є автобіографічними. Він захоплюється образом людини як Божого творіння. Вважає її невід'ємною частиною Всесвіту. Скульптурні твори взаємодіють з навколишнім середовищем і глядачем. Кожна скульптура сповнена символів і прихованих змістів. Він уміло оперує здобутим творчим досвідом, тісно переплетеним з філософськими ідеями і життєствердною позицією. Динамічні рухи статуй часто символізують і рух самого автора, його розвиток, усвідомлення чогось нового, значущого і цінного. Підсвідомо відчуваючи бурю, що наближається, М. Малишко транслює всі свої емоції в скульптуру. Пізні твори митця стали більш гостро соціальними, що свідчить про глибинні переживання у середині українського соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бєсїда Ю. Горпинича з художником М. Малишко [Рукопис]. с. Малютянка, Київської обл., 23.09.2021. 2021. Записав Ю. Горпинич. 4 с.
2. Біографія. В: *Микола Малишко. Лінія*. Київ: Артбук, 2018. С. 198–225.
3. Вишеславський Г. Нонконформізм: Андеграунд та «неофіційне мистецтво». *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2006. Вип. 3. С. 171–198.
4. Голубець О. Українська скульптура кінця ХХ – початку ХХІ століть: ефект дифузії. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2019. Вип. 41. С. 4–10.
5. Голубець О. *Магія третього виміру: скульптурна пластика кінця ХІХ – початку ХХІ століття: монографія* / ред. Г. Голубець, У. Крук; Пер. О. Безугла. Львів: Колір ПРО, 2020. 142 с.
6. Гончар К. До питання про образотворчий фольклор. Репрезентація кураторських і виставкових проєктів. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2014. Вип. 10. С. 247–256.
7. Горпинич Ю. С. Специфіка становлення та розвитку художньої манери Миколи Малишка (1961–1967 рр.). *Культура і сучасність: альманах*. 2021. № 1. С. 187–193.
8. Горпинич Ю., Русяєва М. Монументально-декоративне мистецтво у творчості Миколи Малишка кінця 1960-х–1980-х років. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 62, Т. 1. С. 94–105. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-1-13>
9. Домашук Х. С. Діяльність мистецьких галерей Львова кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. *Культура України*. 2017. Вип. 55. С. 296–304.
10. Зіненко Т. Симпозіуми художньої кераміки в Україні: Світова проєкція на український ґрунт. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2012. № 4. С. 286–289.
11. Коваленко І. Наша Африка. *Domus design*. 2011. № 5. С. 28.
12. Малишко Микола. *Лінія*. Київ: Артбук, 2018. 232 с.: іл.
13. Маричевська А. Пра-пра-правіть Миколи Малишка. *Образотворче мистецтво*. 2011. № 2. С. 55–56.
14. Міронова Т. В. Віртуальна і доповнена реальності в творчості українських мистців. *Art and design*. 2021. №2(14). С. 141–151. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.2.13>.
15. Протас М. О. Українська скульптура ХХ ст. Київ: ППСМ АМУ, Інтертехнологія, 2006. 278 с.
16. Сахарук В. Реальність і міфи сучасного українського мистецтва. *Сучасне мистецтво*. 2021. Вип. 17. С. 209–218. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.17.2021.248457>
17. Свобода, як виявляється, – це воля для сваволі...: Бєсїда О. Єгорушкіної та П. Гудімова з художником М. Малишко та його дружиною Н. Денисовою [Рукопис]. с. Малютянка, Київської обл., 2012–2013 рр. Записав Ю. Горпинич. 30 с.
18. Сила людського духу: Живопис, скульптура: каталог / Авт. вступ. ст. Т. Журунова, О. Ременяка. Київ: Ювелір Прес, 2011. 24 с.
19. Сцена І. Сцена ІІ: каталог / Автор вступ. ст. О. Єгорушкіна. Київ: Артбук, 2011. 22 с.
20. Чегусова З. Українські провідні митці художньої обробки дерева (остання третина ХХ – початок ХХІ століття). *Студії мистецтвознавчі*. 2015. Вип. 2. С. 78–89.
21. Чепелик О. Гогольфест на арт-заводі «Платформа». *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*. 2017. Вип. 12–13. С. 284–298.
22. Юр М. Міжвидова транзитивність як прийом формування сучасного просторово-пластичного зображення. *Сучасне мистецтво*. 2013. Вип. 9. С. 184–191.

REFERENCES

1. Besida Yu. Horpynycha z khudozhnykom M. Malysheko [Conversation of Yu. Horpynych with the artist M. Malysheko]. [Manuscript]. s. Maliutianka, Kyivska oblast, 23.09.2021. 2021. Recorded by Yu. Horpynych. 4 p. [in Ukrainian].
2. Biohrafia [Biography]. In: *Mykola Malysheko. Line*. Kyiv: Artbook Publishing House, 2018, pp. 198–225 [in Ukrainian].
3. Vysheslavskiy H. Nonkonformizm: Andegraund ta “neofitsiine mystetstvo” [Nonconformism: Underground and “unofficial art”]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, 2006, Issue 3, pp. 171–198 [in Ukrainian].
4. Holubets O. Ukrainska skulptura kintsia XX – pochatku XXI stolit: efekt dyfuzii [Ukrainian sculpture of the late XX – early XXI centuries: diffusion effect]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 2019, Issue 41, pp. 4–10 [in Ukrainian].
5. Holubets O. Mahiia tretogo vymiru: skulpturna plastyka kintsia XIX – pochatku XXI stolittia: monohrafia [The magic of the third dimension: sculptural plastic of the end of the XIX – beginning of the XXI century: monograph] / red. H. Holubets, U. Kruk; Per. O. Bezuhla. Lviv: Kolir PRO, 2020. 142 p. [in Ukrainian].
6. Honchar K. Do pytannia pro obrazotvorchyi folklor. Rerezentatsiia kuratorskykh i vystavkovykh proektiv [To the question of visual folklore. Representation of curatorial and exhibition projects]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, 2014, Issue 10, pp. 247–256 [in Ukrainian].
7. Horpynych Yu. The specifics of the formation and development of the artistic style of Mykola Malysheko (1961–1967). *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2021, Issue 1, pp. 187–193 [in Ukrainian].
8. Horpynych Yu., Rusiaieva M. Monumentalno-dekoratyvne mystetstvo u tvorchosti Mykoly Malysheki kintsia 1960–1980kh rokiv [Monumental and decorative art in the creativity of Mykola Malysheko of the late 1960s–1980s]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 2023, Issue 62, Vol. 1, pp. 94–105. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-1-13> [in Ukrainian].
9. Domashchuk Kh. S. Diialnist mystetskykh halerei Lvova kintsia 80-kh – pochatku 90-kh rr. XX st. [The activities of Lviv art galleries in the late 80s – early 90s of the 20th century]. *Kultura Ukrainy*, 2017, Issue 55, pp. 296–304 [in Ukrainian].
10. Zinenko T. Sympoziumy khudozhnoi keramiky v Ukraini: Svitova proektsiia na ukrainskyi grunt [Artistic ceramics symposia in Ukraine: World projection on Ukrainian soil]. *Aktualni problemy mystetskoï praktyky i mystetstvoznavchoï nauky*, 2012, Issue 4, pp. 286–289 [in Ukrainian].
11. Kovalenko I. Nasha Afryka [Our Africa]. *Domus design*, 2011, Issue 5, p. 28 [in Ukrainian].
12. Malysheko Mykola. Liniia [Malysheko Mykola. Line]. Kyiv: Artbuk, 2018. 232 p.: ill. [in Ukrainian].
13. Marychevska A. Pra-pra-pravis Mykoly Malysheki [Pristine-pristine-pristine axis of Mykola Malysheko]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 2011, Issue 2, pp. 55–56 [in Ukrainian].
14. Mironova T. V. Virtualna i dopovnena realnosti v tvorchosti ukrainskykh myststiv [Virtual and augmented reality in the works of Ukrainian artists]. *Art and design*, 2021, Issue 2(14), pp. 141–151. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.2.13> [in Ukrainian].
15. Protas M. O. Ukrainska skulptura XX st. [Ukrainian sculpture of the 20th century] Kyiv: IPISM AMU, Intertekhnolohiia, 2006. 278 p. [in Ukrainian].
16. Sakharuk V. Realnist i mify suchasnoho ukrainskoho mystetstva [Contemporary Ukrainian Art: Truth and Myths]. *Suchasne mystetstvo*, 2021, Issue 17, pp. 209–218. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.17.2021.248457> [in Ukrainian].
17. Svoboda, yak vyvialiaetsia, – tse volia dlia svavoli...: Besida O. Yehorushkinoi ta P. Hudimova z khudozhnykom M. Malysheko ta yoho druzhynioiu N. Denysovoiu [Freedom, as it turns out, is a will for arbitrariness...: Conversation of O. Yehorushkina and P. Hudimov with the artist M. Malysheko and his wife N. Denysova] [Manuscript]. s. Maliutianka, Kyivska oblast, 2012–2013. Recorded by Yu. Horpynych. 30 p. [in Ukrainian].
18. Sylia liudskoho dukhu: Zhyvopys, skulptura: katalog [The power of the human spirit: Painting, sculpture: catalog] / Avt. vstup. st. T. Zhurynova, O. Remeniaka. Kyiv: Yuvelir Pres, 2011. 24 p. [in Ukrainian].
19. Stsena I. Stsena II: katalog [Scene I. Scene II: catalog] / Avtor vstup. st. O. Yehorushkina. Kyiv: Artbuk, 2011. 22 p. [in Ukrainian].
20. Chehusova Z. Ukrainski providni myttsi khudozhnoi obrobky dereva (ostannia tretyna XX – pochatok XXI stolittia) [Ukrainian leading artists of woodworking (the last third of the 20th – the beginning of the 21st century)]. *Studii mystetstvoznavchi*, 2015, Issue 2, pp. 78–89 [in Ukrainian].
21. Chepelyk O. Hoholfest na art-zavodi «Platforma» [Gogolfest at the «Platforma» art factory]. *Suchasni problemy doslidzhennia, restavratsii ta zberezhenia kulturnoi spadshchyny*, 2017, Issue 12–13, pp. 284–298 [in Ukrainian].
22. Yur M. Mizhvydova tranzytyvnist yak pryiom formuvannia suchasnoho prostoroovo-plastychnoho zobrazhennia [Interspecies transitivity as a method of forming a modern spatial-plastic image]. *Suchasne mystetstvo*, 2013, Issue 9, pp. 184–191 [in Ukrainian].